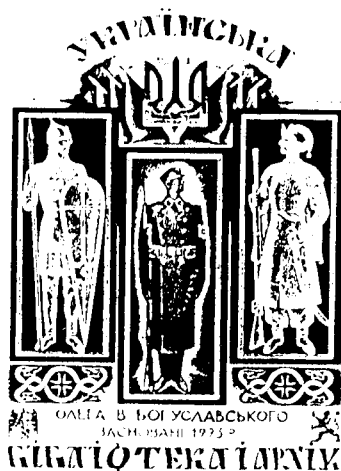

За Українську Самостійну
Соборну Державу!
Воля народам! Воля людині!

**ІСТОРІЯ
РЕВОЛЮЦІЙНОЇ
БОРОТЬБИ
в
НАДДНІПРЯНСЬКІЙ
УКРАЇНІ**

Чужина 1949
ПЕРЕДРУК ПОПІЛЬНИХ
МАТЕРІЯЛІВ

ІСТОРІЯ

революційної боротьби на СУЗ
по змаганнях 1920 р.

Передрук підпільних видань

П. Б. 48; — 10/49.

Ідея нової боротьби. Невдача змагань 1917-20 рр. і окупація СУЗ більшовиками не припинила визвольної боротьби на СУЗ. Ідея української державности, що збудила і кермувала думками українських мас в 1917-20 рр. не ослабла, а по короткому захитанні, почала проявлятися в нових видах. Нова дійсність, нові обставини, нові люди оформлювали її. Всі українські передові люди тодішнього часу не годяться з новим політичним станом, точніше думають і вірять, що більшовицька централізаційна політика в короткому часі провалиться. Тому йде боротьба.

Українська самостійницька ідея цих літ живе і оформляється в двох тоді національно здорових середовищах — національному (національно-петлюрівська) і комуністичному (комуністично-більшовицька).

Оба ці середовища, які жили ідеєю української самостійности в цей час, світоглядом різні, організаційно далекі у своїм ідейно-політичнім рості, по деякому часі доходять до спільної ідейної мети, що звучить „Безоглядна боротьба з більшовицькою Москвою за Ук-

раїнську Державу". Перейдемо історію ідеї й боротьби за українську державність серед цих середовищ.

I. НАЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Характеристика. Національне середовище на СУЗ по 20-их роках ідейно зв'язане з ідеями Шевченка, ідейно-організаційною роботою Міхновського, державницькою роботою українських партій 1917-20 рр., що створилися і взнали УНР, зв'язане дуже близько з діяльністю Петлюри, якого визнає своїм батьком. за що й одержує від большевиків прикметник „петлюрівщина”, „петлюрівці”, це переважно люди старші, більш думаючі, як діючі.

Повстанча діяльність. По упадку УНР (Українська Народна Республіка) середовище це організаційно не оформлене. Живе як одна ідея під кількома організаційними видами, на що має більший або менший вплив діяльність Петлюри.

В 1920 р. це діє досить сильна національна сила, що проявляється під видами партизанки (Холодний Яр, окремі повстанчі загони, Другий Зимовий Похід). Існують військово-повстанчого характеру різні комітети і групи, керовані Петлюрою, Коновальцем, Тютюнником. Нам відомі т. зв. „Центральний Український Повстанчий Комітет” (ЦУПК), організо-

ваний Коновальцем, а очолюваний в той час сотником Січових Стрільців Андрухом і Ополою. Діяльність цих військово-повстанчих осередків проявляється до 1923-24 рр. В наслідок безвиглядності їх діяльності — большевики ліквідували збройно-повстанський рух, що впливало з односторонності (військова діяльність), — вони зникають.

БУД, СВУ, СУМ. До голосу доходять організації ідейно-політичного характеру. Національне середовище на СУЗ в боротьбі з большевиками за Українську Державу видало три політичні організації: БУД — Братство Української Державности, СВУ — Спілка Визволення України, СУМ — Спілка Української Молоді. Всі ці три організації історично, ідейно і організаційно дуже тісно зв'язані з собою, це властиво одна політична організація в трьох видах, тим більше, що очолював її один чоловік — Сергій Єфремов.

БУД постало 1920 р., очолював її Єфремов. Перша діяльність БУД мала характер більш повстанчий, як ідейно-політичний. БУД розчисляла на військову боротьбу у зв'язку з можливістю скорої інтервенції держав, що мали б захитати большевицьку державу.

Брак ширшої політичної програми не давав розвинути ширше політичну діяльність. Невдачі повстань, ліквідація повстанчих відділів та закріплення Рад доводили до щораз

більшого упадку БУД. 1922-24 рр. його діяльність і впливи сильно послабли, а то й цілком зникли так, що на одному з засідань 1924 р. було єсього кілька членів.

Тоді вирінає плян заснування політичної організації. Думку цю заступав так Сергій Єфремов, як і другі його співробітники. Йшло про створення політичної організації, що знала б настрої мас, створення платформи співпраці людей різних політичних переконань на національно-державницькій площині, заложення програми та спровадження з-закордону частини тих діячів УНР, що виїхали на еміграцію. До часу створення такої організації рішили проникати в усі сектори радянського життя, зокрема охопити культурно-наукові осередки, школи, інститути, академії. Ця акція увінчалася успіхами. Поза опануванням вищих шкіл дуже сильно опановано Всеукраїнську Академію Наук (ВУАН), де Єфремов став заступником голови.

Роки 1924-25 — це перехідно-підготовчі роки, що дають змогу ініціаторам СВУ створити основи пізнішої організації. В чевні 1920 р. перше засідання ініціативної групи СВУ. Безпосереднім товчком засновання СВУ був поворот пізнішого члена президії СВУ і колишнього міністра закордонних справ Андрія Васильовича Ніковського. Він привіз вістку, що за кордоном об'єднались всі партії, що тре-

ба в краю організувати визвольну організацію. Факт постанови СВУ прискіпила смерть Петлюри, ініціатори думали, що маси відповідно зареагують на це. Від цього часу дається організаційно-політична діяльність СВУ.

Організаційно охопила вона в першу чергу міста, кадрами СВУ була головно інтелігенція, зокрема культурно-наукові діячі. Центр СВУ містився в ВУАН.

В основу організаційної схеми покладено т. зв. „п'ятірки”. В Києві і других містах України як: Полтава, Одеса, Дніпропетровськ, Харків, Чернігів, Херсон постали головно по школах перші організаційні клітини.

В Києві опановано головно ветеринарно-зоологічний інститут і інші. Кадри складалися з науково-суспільних діячів. На це безперечно мав вплив склад президії, до якої, крім Єфремова і Ніковського, належали культурні діячі: В. Мойсєєвич Чехівський — колишній міністер УНР і керівник автокефальної церкви; Володимир Федорович Дурдуківський — завлүючи першої київської школи; Степан Юлієвич Гермайзе — професор київського Інституту Народної Освіти; Людмила Михайлівна Старицька-Черняхівська і др.

На відтинку кадрів СВУ не зуміла опанувати робітництва, натомість мала успіхи серед селянства, особливо заможнього. Це дуже

важне організаційне недотягнення було причиною слабості СВУ. Вона не зуміла зорганізувати всіх протибольшевицьких сил і середовищ і надати їм один ідейний зміст. Осталась організацією інтелігентською і, сказавши по-большевицьки, „куркульською”, що потім закидували їй большевики.

В ідейно-політичному змісті СВУ боролась під кличем „визволення України на всіх етнографічних землях і відновлення УНР”. Змагала до об'єднання всіх українських верств і ставила на першому плані добро цілого народу, а не класу. Визнавала республіканський і демократичний устрій, а основою суспільного життя уважала приватну власність з удержання певних ділянок продукції. Відносно великої земельної власності, заступала принцип викупу. Щодо тактики СВУ розчисляла дуже на інтелігенцію. Тактика її не була революційною в нашому змісті. В боротьбі розчисляла також на допомогу з-за кордону, а не на власні розбудовані організаційні сили, що було причиною малочисельності і низької вартості кадрів СВУ. Розчислювання на інтелігенцію в час стабілізації советської влади було дуже нереальним. Цю нереальність підсилювали інформації і інструкції, які СВУ одержувала з-за кордону. Між іншим про нереальність планів СВУ свідчить факт створення підпільного уряду

1927 р., ніби в наслідок близької інтервенції.

Щойно при кінці діяльності СВУ (1929 р.) серед кадрів проходить думка певного реалізму. СВУ починає орієнтуватись на власні сили і переходить на шляхи революційного націоналізму.

СВУ була 1929 р. розкрита, її члени були суджені в днях 9. III.—14. IV. 1930 р. Судив найвищий суд УССР. Суд відбувався у великій залі Державної Опери в Харкові. Хід процесу був трансмітований через радіо. Склад суду затверджений Всеукраїнським Центральним Комітетом на внесок наркома справедливости Порайка, був такий: голова суду — Антін Приходько, колишній СР, потім комуніст; члени суду: Коробенко, робітник київського арсеналу; Гаврило Ординець, селянин, СР, був при уряді УНР, а по її упадку вступив до комуністичної партії. Був вибраний до ЦК незаможних селяч, останньо довірена особа голови ВУВК Петровського. Перед революцією перебував у близьких особистих відносинах з проф. Єфремовим та іншими обвинуваченими в цьому процесі; проф. Соколянський — делегат науково-технічної секції Всеукраїнської Ради Професійних Спілок; проф. Волков, робітник МУ-ха і селянка Корженкова.

Як державні обвинувачі виступали: заступник Наркома Справедливости та старий по-

мічник ген. прокурора УССР Павло Михайлик (галицький жид), заступник прокурора Найвищого Суду Ахматов (жид з походження, правдиве прізвище Ахманицький), прокурор Наркомату Справедливости Якимишин (галичанин), прокурор Окружного Суду в Києві Биструков (росіянин). Як громадські обвинувачі виступали: від Науково-Технічної Секції і Всеукраїнської Секції Профспілок Панас Любченко (до 1928 р. СР, потім комуніст), від Харківського Сільсько-Господарського Інституту проф. Соколовський, від організації українських письменників на Україні письменник Слісаренко. Від Української Академії Наук мав виступити проф. Кравчук, родом з Галичини, однак перед процесом переслав заяву, що з причини важкої хвороби не може брати участі в процесі.

Як оборонці виступали члени колеції оборонців: Ратнер, Виноградський, Вількомирський, Іделевич, Обухівський, Рівлін, Юповський, Шац, Вознесенська (всі жиди), Пухтинський, проф. Гродзінський, Ковалівська, Потапов, всі з Києва.

На лаві підсудних були:

1. Проф. Сергій Єфремов, 53 р., визначний вчений, історик літератури, ученик проф. Антоновича В. соціал-федераліст, голова Центрального Комітету цієї партії, організатор Української Академії Наук за Скоропадсько-

го. В 1927 р. на розпорядження радянського уряду його усунено з Академії Наук за те, що не погодився на запроєктовані Наркоматом Освіти реформи в Академії.

2. Володимир Чехівський, 64 р., визначний член української СД, член її ЦК, колишній член уряду УНР. Розчарувавшись в політичному житті, перейнявся виключно релігійними справами, брав діяльну участь в організації української автокефальної церкви.

3. Володимир Дурдуківський, 55 р., відомий педагог, директор першої київської Української Гімназії ім. Шевченка, переформованої за радянської влади в першу Трудову Київську Школу ім. Шевченка, колишній член партії УСФ, свояк Єфремова.

4. Йосиф Гермайзе, 67 р., проф. київської Академії, один із передових членів УНСД, завідувач кабінету марксизму при Академії Наук.

5. Ачлрій Ніковський, 44 р., письменник, колишній член ЦК УПСФ, колишній міністер закордонних справ в уряді УНР на еміграції у 1921-22 рр., близький співробітник Єфремова.

6. Людмила Старицька-Черняхівська, 60 р., її чоловік, проф. київського медичного Інституту, визначний український громадський діяч, член УПСФ.

8. Олександр Грибінецький, 55 р., викла-

дач у київській першій трудовій школі, співробітник Академії Наук, член УПСФ.

9. Всеволод Ганцов, професор-філолог, співробітник Академії Наук, член УПСФ, 37 р.

10. Микола Павлушков, 26 р., студент київського ІНО, син відомого політичного і громадського діяча Федора Матушевського.

12. Юрій Грезвинський, 49 р., вчитель київської І. трудової школи, член УПСФ.

13. Ніна Токарівська, 41 р., вчителька І. трудової школи, член УПСФ.

14. Андрій Заліський, вчитель І. трудової школи, колишній член УПСФ, в 1928 р. його виселили за межі України „за контрреволюцію”.

15. Григорій Іваниця, 38 р., професор-філолог, викладач у київському ІНО, науковий співробітник ВУАН, колишній член УПСД.

16. Василь Дога, 44 р., професор київського Іно, науковий співробітник ВУАН, колишній член УПСД.

17. Константин Шило, 30 р., завілувач редакторського відділу київської філії Держвидав, науковий співробітник ВУАН, колишній член УПСД.

18. Зіновій Маргулім, 50 р., член колегії оборонців, науковий співробітник ВУАН, колишній член УПСФ (жид з походження).

19. Михайло Івченко, 47 р., визначний пи-

сьменник, належав до соціалістів-революціонерів.

20. Григорій Голоскевич, 44 р., науковий співробітник ВУАН, редактор „Словника живої мови”, колишній член Центральної Ради, колишній член УПСФ.

21. Григорій Холодний, 44 р., науковий співробітник ВУАН, лектор київського ІНО, керманіч інституту української наукової мови, колишній член УПСФ.

22. Микола Кривенюк, 59 р., біолог, науковий співробітник ВУАН, редактор ІУНМ, колишній член УСДРП.

23. Володимир Страшкевич, 54 р., науковий співробітник ВУАН, редактор ІУНМ, колишній член УСДРП.

24. Валім Марко, 47 р., професор математики, науковий співробітник ВУАН, редактор ІУНМ.

25. Віктор Дубровський, 50 р., науковий співробітник ВУАН, редактор ІУНМ, завідувач видавничого відділу Цукротресту.

26. Константин Туркало, 37 р., інженер-хімік, редактор ІУНМ, колишній член Центральної Ради, колишній член УПСФ.

27. Володимир Підгаєцький, 41 р., науковий співробітник ВУАН, проф. київського медичного інституту, колишній член УСДРП, колишній член Центральної Ради.

28. Микола Кудрицький, 46 р., науковий

співробітник ВУАН, професор медичного інституту у Києві, колишній член УСДРП.

29. Аркадій Барбер, 50 р., науковий співробітник ВУАН, лектор медичного інституту в Києві, колишній член УСДРП.

30. Володимир Удовенко, 42 р., науковий співробітник ВУАН, професор медичного інституту в Києві.

31. Авксентій Болдзович, 43 р., кооператор, лектор київського кооперативного інституту, колишній член УПСР (в 1928 р. виселений за межі України).

32. Максим Ботвинський, 50 р., кооператор, член правління Молочарспілки, колишній член УПСР.

33. Микола Чехівський, 53 р., священник української автокефальної церкви.

34. Петро Єфремов, 46 р., проф. дніпропетровського ІНО, колишній член УПСФ, брат Єфремова.

35. Микола Білий, 32 р., вчитель.

36. Любов Біднова, 43 р., вчителька.

37. Константин Товкач, 47 р., член колегії оборонців, колишній член УПСФ.

38. Володимир Шепотев, 60 р., проф. плавського ІНО, колишній член УПСФ (в 1928 р. виселений поза межі України).

39. Петро Близнюк, 49 р., кооператор.

40. Микола Лагута, 34 р., викладач ІНО в Миколаєві.

41. Йосиф Карпович, 43 р., викладач школи в Чернігові, колишній член УПСФ.

42. Валентин Атамановський, 37 р., директор винницької філії всенародної бібліотеки України.

43. Михайло Слабченко, 47 р., член ВУАН, професор одеського ІНО, колишній член УСДРП.

44. Тарас Слабченко, 47 р., учитель в одеській школі.

45. Кирило Панченко-Каленко, 42 р., педагог в Одесі.

17. IV. 1930 р. закінчилися судові докази і промови сторін. Нарада тягнулася дві доби і щойно ввечері 19. IV. проголошено присуд. 13 обвинувачених — Єфремова, Чехівського, Дурдуківського, Гермайзе, Ніковського, Старицьку-Черняхівську, Грибинецького, Черняхівського, Ганцова, Павлушкова, Барбара, Удовенка, Підгасцького засуджено на кару смерті, але „з уваги на політичну і господарську могутність Радянської Республіки та з уваги на каяття обвинувачених”, суд признав за можливе не застосовувати до них цієї карі, а замінити її на 8-10 літ в'язниці і на позбавлення громадських прав після виходу на волю від 2-5 років. Решту обвинувачених засуджено на карі в'язниці 2-5 років при чому 9 обвинувачених засуджено на виселення з України по відбутті карі.

При СВУ існувала Спілка Української Молоді (СУМ), що нею мала керувати СВУ й мала підготувати для СВУ молоді кадри. СУМ ідейно не репрезентувала нової ідеї, спиралась на плятформу СВУ. Кадри СУМ, це була молодь досить ідейно неоднціла і слаба. Молоді СУМ бракувало запалу, героїзму, посьвяти, це була молодь деморалізована воєнними і революційними подіями, знеохочена, дискутуюча, а не діюча. Різнилась вона своїм ідейним складом від молоді, що виросла під впливами ідей Хвильового і яка визначалась революційністю. Чисельно кадри СУМ були нечисленні. Зліквідована була разом зі СВУ.

СВУ і її голова це головні чинники і типові представники національного середовища на СУЗ. Ідейна й організаційна сторінка цього середовища далше не пішла. Мусимо ствердити, що середовище відзначалось високою ідейністю, патріотизмом, однак було обтяжене ще старими думками і заважко було йому переключитись на суто революційну роботу. На людях цих і їх душах тяжіло п'ятно легальщини, культурщини, що спричинило їх ідейно-організаційний рзвал. Треба ствердити, що на формування їх ідей мала вплив їх дотеперішня приналежність до старих партій. Єфремов, Ніковський, Дурдуківський — це були соціал-федералісти, Чехівський, Гермайзе — це колишні соціал-демо-

крати. Обі ці партії в час визвольних змагань займали дуже хиткі позиції, що й відбилося в дальшому на діяльності СВУ.

Безперечно, творці й організатори СВУ свідомі були своїх недомагань, не зуміли вони однак в новій дійсності порвати зі старими прийомами і визволитись з атмосфери і середовища, які колись творили. В цьому їх нереволуційність, в цьому слабкість очолюваної ними СВУ.

СВУ характеризує ідея шукання доріг ідейно-програмового і організаційно-тактичного характеру.

Осяги СВУ, це: охоплення частини тодішнього громадянства СУЗ ідеєю української державности, створення підпільної організації, що, мимо сильної поліційної системи, проіснувала деякий час, виховала перші підпільні кадри.

Від'ємні сторони СВУ — це брак ясної організаційної ідеї, брак вироблення революційної тактики, брак вироблених революційних кадрів революціонерів-професіоналів.

СВУ на тлі визвольної боротьби українського народу явище додатне: вона ідейний організаційний поміст, між боротьбою визвольних змагань і дальшими підпільно-революційними змаганнями народу.

Поодинокі групи і люди. Поза СВУ національне середовище видало ряд менше відо-

мих організацій, груп, осередків, які появлялись і зникали під впливом діяльності визначніших одиниць. Сюди треба зачислити діяльність Міхновського, Тютюнника, Грушевського, Коссарика, впливи Коновальця і др.

Треба згадати, що в 1931 р. викрито діяльність Українського Національного Центру, куди належали Чепіль, Голубович, Василь Мазуренко, Лизанівський, Христюк та інші. Большевики оскаржували також Коссака і Грушевського в участі в Національному Центрі, за що Грушевського вислано поза межі України. В 1933 р. викрито діяльність УВО і її керівників. Туди належали: Матвій Яворський, Озерський, Коник, Максимович, Нетренко, Тур, Романюк, Вадан, Шпарага, Сеньчук і Некончук.

Окремо треба підкреслити діяльність письменників, художників, публіцистів, артистів.

На окрему увагу заслуговує діяльність Української Академії Наук, де працювало, крім Грушевського багато старих „націоналістів”, як д-р Степан Рудницький, професор географ, член Академії Наук, директор географічного інституту в Харкові. Він приїхав на Україну 1928 р. і був засланий большевиками в 1933 р. на Сибір за націоналізм.

Андрій Річицький, член Академії Наук,

арештований в 1933 р. і засланий в концтабор.

Кримський, професор історії й літератури, член Академії Наук зліквідований в 1933 р. Воблій, професор, член Академії Наук, зліквідований; Дорошкевич, історик української літератури, згинув в концтаборі; Смерчинський і Курило, професори, мовознавці, зліквідовані; Михайло Лозинський, професор міжнародного права на Науково-Досліднім Інституті, в 1933 р. висланий до концтабору і багато других.

II

Характеристика. Комуністична ідея мала вплив безперечно на передові круги українства. Ідея національної, соціальної і особистої рівності полонила багатьох. Починаючи з 1905 р., комунізм став поза національною ідеєю (Міхновський), одною з дуже поширених на Україні. Революція 1917 р. і постановня большевицької держави скріплюють цю ідею. Уміла тактика Леніна і перші успіхи большевиків з'єднують для комуністично-большевизму нових прихильників. На Україні йде боротьба між двома середовищами. Національне середовище і ідея програвать бій за Українську Державу, переможцем, в наслідок допомоги російських большевиків, остається комуністичний.

тичне середовище. Постає УРСР, Раднарком України, розвивається українська культура, росте шкільництво. Це підкріплює українських комуністів КП(б)У. **Комуністична Партія України КП(б)У** і „боротьбісти” існують та ідейно оформляють нове життя. Однак, повоєнні найближчі роки і всесоюзна практика большевиків починають захитувати ідейні позиції комуністів на Україні. Місто рівності, рівноправності і самостійності народів ССРСР, на все життя большевицької держави накладає свою руку московський централізм. Всі права і здобутки Жовтневої Революції стають фразою. Колись ідейні українські комуністи думали, що в радянській державі Україна зможе розвиватися як повноправна нація і держава.

Дуже яскравою формою цих стремлень було існування Української Комуністичної Партії і т. зв. „боротьбістів”, що стояли на платформі самостійності Української Комуністичної Держави. Вони включилися з часом до ВКП(б) „боротьбісти” — 1920 р., КПУ — 1924 р., де їх з часом зліквідовано як націоналістів. Це угодове наставлення українських комуністів до сталінського режиму розбиває жорстока дійсність. Ідейно-українські комуністи починають ломатися, наступає перша ідейна опозиція, перший спротив в ім'я визнаних колись правд. Українські комуністи ба-

чать, що дотепер визнаваний шлях неправдивий. Зроджується, постає одкрита опозиція, що офіційно в большевицькій термінології одержує прикметник „націоналістичного ухилу”. Колись правовірні большевики-комуністи переходять на другу сторону барикади і стають в ряди боротьби проти большевизму. Ця революційна ідея серед українських комуністів, починаючи від 1925-26 рр. до сьогодні проявляється раз сильнішою, то раз слабшою охоплюючи найнижчі і найвищі клітини КП(б)У. Українська національна ідея, пройшовши короткий шлях комуністичного захоплення, переходить на властивий шлях, шлях боротьби за окремішність України. На цьому фронті бачимо українських комуністів, партійців, старих большевиків (Скрипник), письменників (Хвильовий), економістів (Волобуєв), артистів, художників, наркомів, військовиків, командирів Червоної Армії, тут стрічаємо комсомольську молодь, робітників, одним словом, цей ідейний відрух захоплює широкі круги українсько-радянського громадянства, вихованого на марксо-комунізмі.

Кращий елемент включається в боротьбу, слабших скорюється — іде на вислужництво.

Цей рух не прийняв окремих організаційних форм, він проявляється в ідейній площині, ідейно. Однак вкінці він стає на революційний шлях „геть від Москви” і це його ос-

новний здобуток. Ідейним батьком і централь-
ною постаттю його є Микола Хвильовий.

Хронологічний перегляд. Перший виразний
зудар, про який офіційно пише совєтська пре-
са, датувати треба в 1925 р. Большевицька
Москва не може більше терпіти відосередних
думок серед комуністів України. На Україну
приїжджає Каганович, щоб зорієнтуватися в
ситуації. По деякому часі стверджує, що на
Україні під опікою наркомоса Шумського іде
досить широка культурно-національна робо-
та. Крім цього Каганович стверджує, що на
полі літературно-публіцистичному веде широ-
ку діяльність Хвильовий, а окремо питання
господарської самовистарчальности України
занимається економіст Волобуєв.

Спочатку нема виразної лінії серед боль-
шевиків в цій справі. Однак, дуже скоро по
нарадах політбюро Москва рішає повести рі-
шучу атаку на український самостійницький
рух. Сталін на пленумі ВКП(б) стверджує в
промові слідує: „при слабості корінних ко-
муністичних партій на Україні, цей рух, що
на його чолі стоїть комуністична інтелігенція,
може подекуди набрати характеру боротьби
за відчуженість української культури і гро-
матськості — характеру боротьби проти Мос-
кви, проти росіян взагалі, проти російської
культури. Я говоритиму, що така небезпека
стає більше реальною на Україні. Я хотів би

тільки вказати, що від таких дефектів не
вільні навіть декотрі українські комуністи.”

Це ствердження Сталіна було актом пре-
суду на всіх українських комуністів за їх на-
ціональну діяльність, від Шумського почи-
наючи.

Олександр Шумський в 1926 р. наркомос
України, знаний український діяч, дуже по-
пулярний в народі і інтелігенції, провадив
широку культурну роботу. Попирав Хвильо-
вого, Волобуєва і др. Розкритий Кагановичем,
оправдався перед ЦК КП(б)У, але ВКП(б) цьо-
го не визнає і тому Шумський за свою діяль-
ність попадає в „націоналісти”, а тодішній
національний рух одержав назву „шумкізм”.

В 1928 р. судять Шумського на 5 років за-
слання до центральної Росії, коли ж однак,
на Україні серед культурного комуністичного
громадянства росте даліше ідея національно-
го відокремлення, його, як одного з основни-
ків цього руху розстрілюють в 1933 р. в льо-
хах московської Лубянки, разом з його одно-
думцями Полозом, Солодубом, Михайлом Яло-
вим, братами Христовими, Карлом Лавричем-
Максимовичем, Романом Кузьмою-Турянсь-
ким, Федем Гесм, Павлом Ладаном, Орським
і др. Так скінчила большевицька Москва з
одним з визначних комуністів України —
Шумським.

На час діяльності Шумського припадає ді-

яльність письменника і публіциста Миколи Хвильового. Хвильовий сам робітник з походження, комуніст, побачивши дійсне обличчя більшовицької Москви, стає в явну опозицію до цієї політики. В своїх публіцистичних творах видвигає ідею культурної і політичної окремішності України, а місто ідейної орієнтації на Москву, кидає клич „Дейної орієнтації на Європу”. Свої ідеї пропагує голосно серед молоді і радить, щоб молодь училася „з надбана духовних цінностей, що їх витворила Гете, Дарвін, Ньютон та інші”. Бо „Європа є синтезом грандіозної цивілізації, символом вселюдського поступу”. Крім публіцистичних творів Хвильовий пише повісті, з яких найсильніша „Вальдшнепи”. За його ідеї більшовики визначають його сретиком. Хвильовий кається, визнає свої помилки, палить „Вальдшнепи”.

Центральним лозунгом діяльності Хвильового є клич „Геть від Москви”, довкола якого мобілізувалась вся тодішня поступова думка. Його твори в цей час становили „Вірую” передових українців. Хвильовий довкола своїх ідей гуртує письменників, творить „ВАПЛІТЕ” (Вільна Академія Пролетарської Літератури), редагує газети, журнали і т. д. Все це представники Москви, спочатку Каганович, Косьор, Постишев (секретарі ЦК ВКП(б)У) визнають „шумкізмом”, „націоналістичним ухи-

лом”, „фашизмом”, що і спричинює дуже широкую кампанію проти нього. Хвильовий, щоби не бути жертвою „пролетарського суду” в місяці травні 1933 р. стріляється. Так кінчиться Хвильовий, член КП(б)У, що став „українським націоналістом”.

Тісно з цими двома постатями пов'язана діяльність економіста Волобуєва. Волобуєв у своїх працях доказав, що більшовицька Москва експлуатує Україну. Волобуєв проповідує ідею української господарської самовистарчалності і самостійності. Протиставляється централізові Москви. За це Волобуєва арештують і в 1938 р. стріляють без суду.

Ця протиукраїнська кампанія започаткована Кагановичем, Косьором, Постишовом, набирає масового вияву, з'являється відомий термін „потенціальної контрреволюціонер” т. зв. протидержавний елемент, точніше, матеріал до контрреволюції, що хоч сьогодні не діє, може завтра діяти, тому треба його нищити. Жертвами цієї кампанії впали тисячі українців, українських комуністів в рр. 1933-34. Особливою статтю протиукраїнської кампанії на Україні є Микола Скрипник.

Микола Олексівич Скрипник, старий більшовик, делегат з'їзду РСДРП в Стокгольмі 1906 р., більшовицький діяч, професіонал-революціонер, особистий приятель Леніна, творець конституції СРСР, в 1924 р. нарком

справедливості України, прокурор України, після Шумського від 1927 р. нарком України від весни 1933 р. голова Державної Планової Комісії України, вкінці член Політбюро і місто голова Раднаркому ССРСР, є типовою по-статтю ідейної революції українських кому-ністів, що від фанатичної віри в большевиць-кий комунізм, перейшла у фанатичних його поборників.

Комуністично-большевицька діяльність Скрипника дуже багата і різnorodна, це один з найактивніших і найбільш досвідчених большевиків взагалі, а большевиків України зокрема.

Скрипник веде завзяту боротьбу з українським національним рухом, завдає йому не-один удар, вкладає багато праці в розбудову радянського життя на Україні. Допомагає Ста-лінові розкрити перших українських рево-люціонерів. Скрипник допомагає Кагановиче-ві розкривати Шумського.

Мимо своєї комуністичної ідеології і при-належності до ВКП(б), Скрипник остався ук-раїнським патріотом, використовує легально державний апарат, старається здобути для України деякі права і розбудувати українське національне життя.

Будучи прокурором, наркомом юстиції Ук-раїни, нераз опротестовував постанови Всесо-юзного Уряду в Москві, зупиняючи їх діючу

силу в Україні. Будучи наркомом, приспі-шував процес культурного росту України. Вів-дьяльність проти русифікації України, увів т. зв. „українізацію“, тобто широку діяльність по очищенні української мови і культури від чужих впливів, особливо російського.

Крім культурної діяльності, видвинув по-літичні постулати національно-державного значення. Він домагався:

1. Щоби до конституції Української Рес-публіки була додана стаття про територію Української Республіки, тому, що в консти-туції Україна не мала власної території, а на-лежала до ССРСР.

2. Домагався долучення до української те-риторії Вороніжської, Курської, Чорноморсь-кої, Озівської та Кубанської областей і підпо-рядкування цих земель УССР.

3. Домагався національно-культурної авто-номії для українських колоній в РСФСР і в інших національних республіках.

Цю широку працю Скрипника Москва по-трахувала як контрреволюцію. Перший Кага-нович з наказу Сталіна почав підготовляти ґрунт проти Скрипника. Прилюдно проти Скрипника виступила газета „Комсомольська Правда“ весною 1933 р., доказуючи, що в комі-саріяті освіти, Українській Академії Наук і інших установах України сидять українські націоналісти, яких покриває Скрипник. Кам-

панію „Комсомольської Правди” скріпила „Правда”, наслідком чого було арештовано, суджено багато українських вчених і діячів. Кампанію проти самого Скрипника розпочав висланий Сталіном секретар ВКП(б), москаль Постишев. 10. VI. 1933 р. на зборах обласного виконавчого комітету в Харкові Постишев сказав: „Тов. Скрипник мусить визнати, що нашим ворогам дуже часто був уділюваний певний і авторитетний захист деякими глухими і сліпими комуністами... Тов. Скрипник, треба говорити про те, як в багатьох випадках перевели українізацію петлюрівські лайдаки, як наші вороги з комуністичною легітимацією і без легітимації ховалися за вашу широку спину, як члена політбюро, як ви боронили тих, чужих нам і ворожих чинників.” Постишев закидає Скрипнику помилки в його літературних працях про національне питання і культурне будівництво в його керуванні комісаріятом освіти, крім цього закинув Скрипникові неуспіх посівної кампанії за основні голодові роки. Оборону Скрипника означив Постишев неvistарчальною, а його каяття нещирим.

В цей спосіб покінчено зі Скрипником. Визвали його до Москви, щоб покаявся перед найвищим трибуналом партії, а повернувшись Скрипник в першій половині липня 1933 р. застрівся.

Про самогубство Скрипника оповістила офіційно советська преса, а закордонна преса використала цей факт до теми про внутрішню ситуацію СРСР на Україні.

Започаткована большевицькою Москвою „боротьба” з українським націоналізмом продовжувалась даліше. На чергу прийшов Юрко Коцюбинський, син письменника Михайла Коцюбинського, знаний комуніст, учасник большевицького походу на Україну в 1918 р. Він був послом у Відні, потім у Варшаві. Як голова Раднаркому УРСР був обвинувачений в ухилі, суджений і розстріляний.

По ньому прийшов новий голова Раднаркому України Панас Любченко. Вірніший з найвірніших сталінців. Допомігав Сталінові, Кагановичеві нищити своїх попередників, знайомих, приятелів, зокрема старого Скрипника.

В 1930 р. був прокурором, в процесі СВУ домагався кари смерті і тюрми для визначних українців. Несподівано в 1937 р. пролунала вістка, що голова Раднаркому України, Панас Любченко застрівся.

По ньому прийшов черговий голова Раднаркому України Боднаренко, що пропав невідомо де і коли.

Згинув в підваллях ГПУ заступник Раднаркому України, карієрист і служака Москви, Василь Порайко. Така сама доля стрінула

Затонського, що став наркомосом по Скрипнику і нищив всі його надбання.

Затонський зашифрований польський ендек, приклонник ідеології Романа Дмовського, починаючи з 1917 р. аж до смерті, вірною службою Москві і своїми скритими польськими цілями накоїв Україні найбільше лиха за всіх комуністів.

Під кінець 1932 р. був забитий заступник наркома хліборобства ССРСР, галицький українець Федь Ковар-Палащук, а з ним ще 35 осіб, переважно українців.

Палащук був оскаржений нібито за саботаж і за те, що переоцінював коней в хліборобстві. В дійсності він загинув з наказу прокурора ССРСР Акулова, що оженився з дружиною Палащука.

По убивстві Кірова, що сталося 1 грудня 1934 р. большевицька Москва використала цей факт для нищення українських передових кіл. „В днях 13-15. XII. 1934 р. Виїздча Сесія Військової Колегії Найвищого Суду ССРСР під головуванням тов. Ульриха розглянула справи 37 обвинувачених в організації підготовки терористичних акцій проти працівників радянської влади”, як подав ТАРС з Києва.

28 з них засуджено на розстріл, а саме: 1. Скачинського Романа, 2. Крушельницького Івана, 3. Крушельницького Тараса, 4. Лебединця Михайла, 5. Шевченка Романа, 6. Кара-

буда Антонія, 7. Сидорова Петра, 8. Косинку-Стрільця Григорія, 9. Фальківського Дмитра, 10. Оксамита Михайла, 11. Щербину Олександра, 12. Терещенка Івана, 13. Буревого Константина, 14. Влизька Олексія, 15. Дмитрієва Євгенія, 16. Богдановича Адама, 17. Ботузова Порфілія, 18. Ботузова Івана, 19. Пятницю Володимира, 20. Голяченка Якова, 21. Полевого Домініка, 22. Хоптяра Івана, 23. Борецького Петра, 24. Лкіянова Леоніда, 25. Нівченка Константина, 26. Брошенка Г., 27. Магіямка Сергія, 28. Ляценка Олександра. Останніх дев'ятьох по додатковому слідстві Військова Колегія засудила від 5-10 років заслання на Сибір. Між ними Крушельницького Антона, Бачинського Ю., Масика Василя, Левицького Василя, Скрипу-Козловську Ганну, Ковалева Левка, Гольмер-Дідушка Петра, Фіницького Олександра і Ступіна Герберта.

Всі засуджені переважно комуністи або комуністичного світогляду. Між ними старий Крушельницький Антін знаний на ЗУЗ як діяч комуністичний і теоретик, що разом із родиною виїхав з Польщі легально до УССР в тому ж таки 1934 р. Між розстріляними приїхав з ЗУЗ Скавичський Роман, когуністичний публіцист на ЗУЗ.

Серед розстріляних стрічаємо письменників: Фальківського, Влизька, Щербину і ін.

Цим мордом в Києві Москва зліквідувала

ще одну партію українських комуністів, не вірячи в їх вірність Сталіну.

Ще треба згадати одного з визначних комуністів українців, Гринька, довголітнього наркома фінансів ССРСР, що опрацював особливо советську фінансову систему, що дозволяла фінансувати всі п'ятирічки і другі большевицькі пляни.

Гринько був з колишніх прихильників Шумського, був засуджений публічно.

З письменників комуністів згинули мимо всього холуйства і вислужництва Іван Микитенко, знаний сталінський трубадур і спец в боротьбі з українським націоналізмом і хвилювізмом.

Тут треба згадати визначних письменників: Гриця Косинку, Кліма Поліщука; перший з них розстріляний, а другий засланий на 10 років. Треба згадати про долю публіциста Івана Симбая, який приїхав до ССРСР в 1933 р. з Галіфакса, де відсидів 14 місяців за комунізм. Його арештовано заледви три місяці по прибутті до Харкова 15. I. 1934 р. а забив його міліціонер в концтаборі в Астрахані 19. VI. 1934 р.

В боротьбі з мовним ухилом Скрипника визначився А. Хвиля, публіцист, редактор, мовознавець. По смерті Скрипника він зайнявся „чисткою” української мови від чужих впливів, опрацював він „Українську Енци-

кльопедію” і „Український Науковий Словник”. Зробив усе, щоб доказати свою правдивість і вірність партії. В кінці 1937 р. опрацював „Український Словник”, що його видала Українська Академія Наук. Українська радянська критика визнала „Словник” найкращим, а Хвилю зачислили до вчених філологів.

Інакше до цієї справи поставилась Москва. „Правда” з 4. X. 1937 р. стверджує, що „українські націоналісти приклали чимало старань, щоб відорвати українську культуру від братерської — руської культури і орієнтувати український народ на капіталістичний захід, на фашистську Німеччину”. „Ворог народу А. Хвиля всі свої зусилля направив на те, щоб боротися з русицизмами”. Так осуджено Хвилю і його „Словник”, що і рішило про смерть цього нового „націоналіста”.

Українські комуністи. Про подібні постаті можемо писати багато. Українські комуністично-большевики не могли погодитися зі сталінським забріханим режимом, тому попадали в контрреволюціонери-націоналісти. Остання передвочна чистка серед комуністів України була в 1937-38 рр. Знову сотки і тисячі перевірюваних вже не раз комсомольців, партійців, безпартійних радянських українців пішло на заслання, тюрму, на розстріл за „націоналізм”.

Всі ці люди репрезентували тодішній національний актив України. Люди здібні до боротьби, праці, посвяти, героїства, ідейні працівники. З комунізмом в'язала їх ідея боротьби за Україну. Ця ж ідея зробила їх ворогами комунізму, точніше, большевизму. Свідомі своєї сили і правоти, нездібні до вислужництва і холуйства вибрали дальшу боротьбу, в безвихідному положенні пускали собі кулю в лоб, чим ставили себе в ряди героїв, вказували дальший шлях боротьби і оправдувались перед народом за шкоди, які зробили для нього, виконуючи накази Сталіна. Можемо їм закинути цю манію самогубства, як слабкість, нездібність переключитися на інші рейки. Однак ці самовбивчі стріли говорять за чесність і моральну стійкість, про їх героїзм, що виховував нових борців. Вони — позитивне явище в боротьбі народу і не можна їх рівняти з вислужництвом і зрадництвом Тичини, Рильського, Бажана, Петровського і других.

III. Висновки

По упадку української державности 1917-20 рр. йде дальша боротьба за культурне і політичне відокремлення України. Боротьба ця ведеться двома українськими прогресивними середовищами: національним і комуністичним.

Оба ці середовища світоглядowo і програмowo різні, а то і ворожі. По деякому часі боротьби зі сталінсько-большевицьким режимом на Україні переходять на одну плятформу боротьби, що звучить: „Боротьба з большевицькою Москвою за Українську Державу”.

Національне середовище зроджує перші підпільні організації БУД, СВУ, СУМ, що діють підпільно та стараються зрости і опанувати радянське життя і в той спосіб впливати на маси. Кадри СВУ, це колишні націонали; люди старші, мало резолюційні, зв'язані ідейно і програмowo з давним партійним життям.

Комуністичне середовище, яке складається з українських комуністів-большевиків, це люди молоді, діючі переважно. Середовище це не зуміло видати зі себе підпільної організації, однак, ідейно-програмowo воно більш поступове і революційне. Спочатку думає використати радянський державний лад для розбудови української нації, коли ж це показується неможливим, стає в одкриту боротьбу з большевицькою Москвою. Оце переключення з угодових позицій на безоглядну боротьбу становить про революційність цього середовища. Цей факт революційности підтверджують самовбивчі стріли його представників або розстріли без суду.

Здобутком боротьби цих середовищ є: ідейна боротьба з большевицьким імперіалізмом і

перехід з опортуністичних позицій на революційні.

Від'ємною стороною є: брак спроможности створити сильну підпільну революційну організацію, оперту на професіоналах революціонерах, дальше брак ясної і означеної революційної ідеології і програми, вкінці — брак революційної тактики. Ці недотягнення спричинили упадок СВУ і неможливість оформитися до боротьби серед українських комуністів.

**Здобудеш Українську Державу
або згинеш в боротьбі за Неї.**

(Е. Коновалець).

„Свободу, рівність візьмуть тільки сильні народи. Тільки ті, що свою свободу скроплять кровю ворогів своїх.

(М. Міхновський).

„Український Народе! Кличемо Тебе: Ставай до боротьби за свою волю, за свою державу!”

(З Універсалу УГВР).

„Збройна боротьба Української Повстанської Армії врятувала честь української нації в другій світовій війні та виписала кровю її право на волю і незалежність”.

(З наказу КП ОУН).

ЯКБИ...

Якби само велике страждання
Могло Тебе, Україно, відкупити,
Було б Твоє велике панування,
Нікому б Ти не мусіла служити.

Якби могутність, щастя і свобода
Відмірялись по мірі крови й сліз,
Пролитих з серця і з очей народа,
То хто б з Тобою суперництво зніс?

О горе, Мамо. Воля, слава, сила
Відмірюються мірою борби...

.....

(Іван Франко)

„Державна незалежність є головною умовою існування нації”.

„Ми хочемо не тільки існувати як живі істоти. Ми хочемо жити, як члени вільної нації.”

„Існує єдина в світі гарантія політичної свободи — це власна сила”.

„Доки на українській землі пануватиме чужинець, доти українці не покладуть зброї, доти всі покоління українців йтимуть на війну”.

(М. Міхновський).

ЦІЛІ І ЗАВДАННЯ У Г В Р

1. Об'єднати і координувати дії всіх самостійницько-визвольних сил українського народу на всіх землях України та поза ними для національно-визвольної боротьби проти всіх ворогів українського народу, зокрема проти московсько-більшевицького і німецько-гітлерівського імперіялізмів, за створення Української Самостійної Соборної Держави.

2. Визначити ідейно-програмі напрямки визвольної боротьби українського народу.

3. Керувати всією національно-визвольною боротьбою українського народу, аж до здобуття державної незалежності і створення органів незалежної державної влади в Україні.

4. Репрезентувати, як верховний всеукраїнський центр, сучасну політичну боротьбу українського народу в краю і за кордоном.

5. Створити перший український державний уряд та скликати перше всенародне представництво.

(З Платформи У Г В Р).

„Лиш борися — не мирися,
Радше впадь — але не зрадь”.

„Нині вчися побіджати —
завтра певно побідити”.

(Іван Франко).

З М І С Т

Ідея нової боротьби.

I. Національне середовище.

Характеристика.

Повстанча діяльність.

ВУД, СВУ, СУМ.

Поодинокі люди і групи.

II. Комуністичне середовище.

Характеристика.

Хронологічний перегляд.

Українські комуністи.

III. Висновки.

**ДО ЦЬОГО ЧАСУ
ВИЙШЛИ ТАКІ ПЕРЕДРУКИ
ПІДЦІЛЬНИХ КРАЄВИХ ВИДАНЬ:**

1. Осередок Пропаганди і Інформації при Проводі ОУН
2. На зміну — журнал
3. На чатах Ч. 1. — журнал
4. Я. Бусел: Советський патріотизм
5. П. Полтава: Чому повстання 1648 року було переможне?
6. Під бойовими прапорами УПА — велика збірка репортажів, ілюстр. 50 знімками.
7. П. Новина: Хроніка Вовків
8. Р. Мох: Шевченко проти Москви
9. О. Орленко: Перспективи нашої боротьби

Відновлений журнал

СУРМА

видання Закордонних Частих ОУН

- боронить позицій українського націоналізму
  - поборює большевизм у його явних і прихованих формах
  - інформує про визвольну боротьбу українського народу
  - приносить відомості про боротьбу в світі з небезпеками большевизації
  - освітлює перебіг світових подій.
-
-

Ціна 50 пф.